

Sanoja sivistysyliopistosta

Riitta Koikkalainen

Wilhelm von Humboldt (1767–1835) oli saksalainen valtiomies ja kirjailija, mutta hänen saavutuksistaan tunnetuin lienee sivistysyliopisto-*o*oate. Tämä Friedrich Schillerin (1759–1805) ja Johan Wolfgang von Goethen ystävä perusti Berliinin yliopiston 1809. Opintahjo tunnetaan tätä nykyä nimellä Humboldt-Universität zu Berlin. Sen toimintaperiaatteisiin kuului Humboldtin linjausten mukaisesti muun muassa korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen yhdistäminen, tutkimuksen ja opetuksen vapaus sekä tieteellinen asennoituminen – mitä tuolla ilmauksella sitten tarkoitetaankaan.

Hän korosti myös yliopiston riippumattomuutta: liian likeinen kanssakäyminen ympäröivän yhteiskunnan kanssa kaventaisi tutkimuksen ja opetuksen riippumattomuutta. Nämä ajatukset loivat pohjan sittemmin koko Preussin alueen korkeimman koulutuksen organisaatioille ja tuletuivat myös Suomeen.

Kasvatuksen historiaa tutkineet luokkatutkijat ovat muistuttaneet, että sivistysyliopisto syntyi alun alkaen yläluokkaisten perheiden nuorempien poikien päivähoitopaikaksi. Vanhin poika peri arvonimet, maat ja mannut. Hänen ja sitä myötä koko suvun asiat olivat kunnossa perimysjärjestyksen ansiosta, mutta myös nuoremmat pojat piti huolehtia jollakin tavoin kunnialliseen yhteiskunnalliseen asemaan. Vailla painavaa perustetta ei ollut soveliaista heittää heitä oman onnensa nojaan (tai toisten sukujen niskoille, mikä on sama asia) kuten sisarilleen tehtiin. – Sekään ei käynyt, että he olisivat ainakaan julkisesti jääneet norkoilemaan isojenveljiensä lahkeisiin eläiteiksi.

Sivistysyliopistoiksi nimitetyissä hautomoissa nuoret miehet flaneerasivat ja opiskelivat mielihalujensa ja kiinnostustensa mukaan kokolailla sitä, mitä halusivat. Suurimmasta osasta sukeutui ajan myötä kelpo kansalaisia: korkeampia virkamiehiä ja pappeja, yliopisto-opettajia ja tutkijoita, osasta hyvinkin siivoja, osasta vähemmän. Töilleen he oppivat niitä tekemällä, opiskelu oli antanut heille avaran mielen ja kyvyn kriittiseen ajatteluun. Jos oli.

Humboldtin maalamat sivistysyliopiston ideaalit ovat yhtä kaikki ja yhäti vielä kauniita ja ainakin osittain kannatettavia. Yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välisistä eriarvoisuutta saati elitististä eristäytymistä muusta yhteiskunnasta puolustaa tuskin kukaan. Korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen yhdistämistä, tutkimuksen ja opetuksen vapautta sekä tieteellistä asennoitumista kannattanevat sen sijaan periaatteiden tasolla kaikki myös tämän hetken Suomessa. Ideaalien toteutumisen käytäntöjen tasolla kangertelee kuitenkin pahasti.

Kitkerin ja hankalin teema on yliopistojen ja niissä tehtävän tutkimuksen asema yhteiskunnassa. Yliopistot eivät ole koskaan olleet täysin muusta yhteiskunnasta erilisiä laitoksia, mutta tällä hetkellä korkeakoulupoliittiset linjaukset korostavat tutkimuksen strategisuutta ja tutkimustulosten käyttökelpoisuutta siinä määrin, että yliopistoväki on jälleen kerran huolestunut omien tekemistensä ehdoista. Keskustelua ei ole edesauttanut se, että korkeinta poliittista toimeenpanovaltaa käyttävän instanssin eli valtioneuvoston edustajat ovat omissa puheenvuoroissaan avoimesti ilmaisseet halveksivansa yliopistolaisia ja yliopistoissa tehtävää työtä. Myös osa yliopistoväestä suhtautuu ylimielisesti yliopistojen kolmanteen tehtävään, yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen.

Miten elellä tässä ilmapiirissä? Yksittäisen tutkijan ei auttane muuta kuin keskittyä siihen, minkä hän parhaiten osaa: tutkimiseen. Poliittisten linjausten vetäjien soisi luopuvan arroganssista molemmiin puolin ja kuuntelevan, mitä sanottavaa toisella toiselle on. Sillä se, etteivät sivistysyliopiston ideaalit ole toteutuneet sellaisinaan, ei tarkoita sitä, että ne olisivat itsessään huonoja. Eikä se, että yliopistot kuuluvat siihen yhteiskuntaan, missä ovat, ole paha asia.